

**Наставно-научном већу
Универзитета у Београду – Филозофског факултета**

Изабрани у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације „Наслеђе републиканизма у делима Емила Диркема“ кандидата Божидара Филиповића на II редовној седници Наставно-научног већа Филозофског факултета, одржаној 20. децембра 2018. године, подносимо Већу и надлежним телима Универзитета у Београду следећи извештај.

Реферат о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Божидар Филиповић је рођен 1984. године у Београду. Основне студије на Одељењу за социологију Филозофског факултета у Београду завршио је 2010. са просечном оценом 9,05, одбравивши дипломски рад на тему „Теорија праксе Пјера Бурдијеа“. Од фебруара 2011. до октобра 2012. године радио је као наставник социологије у Филолошкој гимназији у Београду. Од новембра 2012. године запослен је на Филозофском факултету у Београду (Одељење за социологију), најпре као сарадник у настави, а потом као асистент, на следећим курсевима: *Историја политичких и социјалних теорија*, *Класичне социолошке теорије*, *Савремене социолошке теорије* и *Социолошки практикум*. Област његовог интересовања је класична и савремена социолошка теорија. Осим учешћа на пет научних скупова и приређивања (са Наташом Јовановић) зборника радова *Блокада Филозофског факултета 2014*. (Београд: СУСЦГ/ИСИ/Службени гласник, 2017), објавио је осам чланака у реномираним научним часописима (*Социологија*, *Филозофија и друштво*, *Социолошки преглед*, *Теме*, *Култура*, *Национални интерес*), од чега издвајамо:

- „Relacionizam Pjera Burdijea: između materijalističkog i lingvističkog strukturalizma“, *Sociologija* 53 (3), 2011: 323–344
- „Bruno Latur i teorija aktera-mreže“, *Filozofija i društvo* 23 (1), 2012: 129–149
- „Kritika i dometi teorije globalnog jezičkog sistema“, *Kultura* 148, 2015: 185–201
- „Durkheim on individualism and property rights: Origin of institutional framework“, *Sociološki pregled* 50 (4), 2016: 491–509

Докторска дисертација „Наслеђе републиканизма у делима Емила Диркема“, чија је израда одобрена одлуком Универзитета у Београду од 13.10.2015. године, има 337 страна, од чега 311 страна основног текста. Библиографија садржи 340 јединица литературе на српском, енглеском и француском језику. Текст дисертације организован је у седам делова – увод, пет систематских поглавља, од којих је свако подељено на потпоглавља и закључак.

2. Предмет и циљ дисертације

Стављајући у средиште пажње Емила Диркема (Emile Durkheim, 1858–1917), једног од оснивача социологије и социјалне антропологије, предмет ове дисертације јесте републиканско наслеђе у његовом опусу, посматрано у две главне равни: у Диркемовој социолошкој теорији и у његовим практичнополитичким предлозима реформе француског друштва. Рефлекси републиканске мисли, аналитички кондензоване у три „јединичне идеје“ (општа воља, етос једнакости, регенерација), прате се кроз неколико тематских нити: статус материјалне репродукције, вертикална подела власти и очување индивидуалних слобода, те регенеративни потенцијал сукоба (рата, односно криминалитета). Такође, модел који је Диркем предложио за реформу Треће француске републике, после искуства драматичних друштвених ломова који су јој претходили, тумачи се као републикански надахнуто решење проблема како успоставити и очувати републику која је просторно велика и друштвено хетерогена.

У секундарној литератури о Диркему, иначе изузетно обимној, постоји празнина у погледу занемареног континуитета између републиканске традиције и Диркемове теорије. Полазећи од тог увида, циљ рада био је да се тај континуитет детаљно реконструише, критички процени и интерпретира, као и да се препознају његове теоријске и политичке импликације. У склопу тога, настојало се показати да Диркемово истовремено залагање за политичка права и слободе, на једној страни и за оживљавање институције корпорације, на другој, није еклектицизам – као што је то произлазило из преовлађујућих досадашњих тумачења Диркема кроз призму конзервативизма, либерализма и социјализма – већ идејно јединствена и кохерентна синтеза, заснована на особеној преради републиканских идеја. Такође, рад је био усмерен на то да се осветли и анализира дубок утицај републиканског наслеђа, нарочито Монтескјеа и Русоа, на саме темеље Диркемове социологије, захваљујући чему се низ наизглед неповезаних и тешко објашњивих елемената његове теорије (специфично схватање политичких и грађанских слобода, упозоравање на опасност од нерегулисаних економских односа и великих социјалних неједнакости, криминалитет као механизам обнове друштвене солидарности) могу сагледати као аспекти једног јединственог теоријско-политичког програма.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Кандидат је у изради дисертације пошао од четири главне хипотезе, које су потврђене. Према првој, Диркем користи елементе Русоове и Монтескјеове теорије како би социолошки и практичнополитички утемељио култ индивидуе, који је за њега кључна саставница колективне свести у друштвима такозване органске солидарности.

Друго, будући да Диркем дели са републиканизмом став да су економски интереси и нагла промена у облицима (ре)дистрибуције потенцијално опасни по друштвену солидарност, његово наизглед противречно истовремено залагање за индивидуалне (политичке) слободе и ограничавање економских слобода може се разумети као дуг републиканском наслеђу.

Трећа хипотеза постулира да је Диркемово схватање криминалитета функционално еквивалентно улози рата код класика републиканизма: и једно и друго доводи до моралне обнове и очувања врлина потребних за опстанак друштва.

Четврта хипотеза односи се на Диркемов предлог за оживљавање институције корпорације, у контексту друштвенополитичких турбуленција у Француској тога доба. Тврди се да је инспирација пронађена у концепту посредујућих тела код Монтескјеа и Токвила, те да су корпорације код Диркема замишљене као квазирепублике, чије је јединство обезбеђено органском, а не механичком солидарношћу.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Пошто се у уводном поглављу образложи избор теме и најави структура рада, друго поглавље („Општа воља и друштво као стварност *sui generis*“) приказује развој појма *опште воље* од његових зачетака до Русоа. Указано је на сродност кључних елемената са појмом *колективне свести* (односно *друштвене чињенице*) на којој почива Диркемово социолошко здање. Такође се разматра Диркемов однос према култу индивидуе као изразу колективне свести и указује на проблематичан однос између друштвене (морфолошке) основе и култа индивидуе.

Треће поглавље носи наслов „Република и етос једнакости“ и у њему се доводе у везу републикански идеал правде и Диркемов пројект успостављања меритократског друштва. Показује се како су сви аутори у оквиру републиканског наслеђа последице одсуства правде сматрали погубним за републику, те да су имали истоветан однос према наглим променама друштвене структуре и нормативног поретка. Републиканско наслеђе такође гаји одбојност према луксузу и сматра га штетним по стабилност републике.

Четврто поглавље, „Регенерација републике – рат и криминалитет“ усредсређено је на однос између републиканског извора моралне регенерације заједнице и Диркемовог схватања улоге криминалитета. Показује се како се улога рата код републиканаца може поистоветити са Диркемовим схватањем регенеративног потенцијала кривичне санкције.

Пето поглавље, „Француска револуција и *Corps intermediaires*“, бави се Диркемовим предлогом реформе француског друштва. Централна институција тог предлога, систем корпорација, тумачи се не преко солидаристичких идеја Л.Буржоа већ као федерална (квази)република. Такође се одбацује афинитет између Диркемовог концепта корпорација и каснијих фашистичких идеја у Француској и другде у Европи.

У шестом поглављу („'Републиканска' критика идеолошких алтернатива“) Диркемова републиканска позиција пореди се са најзначајнијим идеолошким правцима његовог и нашег времена – социјализмом, комунизмом, либерализмом и конзервативизмом. Показује се зашто се Диркемов предлог друштвене реформе не може схватити само на основу наведених идеолошких позиција и по чему је његов садржај суштински био републиканског карактера.

Закључно поглавље резимира главне идеје рада, с освртом на одређена методолошка питања и тешкоће у интерпретацији Диркемовог дела.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Дисертација представља допринос двома широким научним областима – социолошкој теорији и историји идеја, а у другом реду и социологији науке. Узимајући за тему дело једног од очева-оснивача социологије, дисертација на најбољи начин оживљава један правац социолошког рада који, иако последњих деценија помало запостављен, за друштвено-хуманистичке науке игра незаменљиву улогу у саморефлексији и обнављању темеља дисциплине, а то је повратак на класике, не би ли се они наново прочитали у другачијем кључу. У дисертацији се на Диркемов опус примењује један ретко коришћен интерпретативни оквир, чиме се омогућава боље и потпуније разумевање наслеђа овог класика, укључујући и уверљиво објашњење оних аспеката који су у ранијим тумачењима остајали противречни и мутни. Кандидат се овим радом надовезује на постојећу литературу из исте области – код нас то су пре свега радови Аљоше Мимице – и стога учествује у изградњи континуитета домаћег научног наслеђа; али, он у исто време нуди једно посве ново, оригинално тумачење Диркема, чиме даје сопствени ауторски допринос науци, не само домаћој већ и у ширим оквирима.

У методолошком смислу, примена појма „јединичних идеја“ као аналитичког инструмента је иновативна и даје добре резултате, утолико што помаже да се унесе изванредан ред у хетероген и вишеслојан предмет проучавања, а да се при том не врши интерпретативно насиље. Такође, постиже се добра равнотежа између „текстуалног“ и „контекстуалног“ тежишта анализе, што увек представља изазов у радовима који се подухватају реинтерпретације класичних дела. Кандидат не иде лакшим путем, да републиканске утицаје анализира превасходно кроз Диркемово јавно деловање у своме друштву и времену, већ бира да, на подлози доброг познавања и разумевања тог контекста, идентификује републиканске елементе у основама саме Диркемове социолошке теорије – што је тежи задатак, али обећава интересантније и теоријски значајније плодове. Дисертација тако баца ново светло на унутрашњу динамику развоја социолошке теорије, показујући како су присвајање и модификација елемената ранијих интелектуалних традиција (политичке теорије, политичке филозофије, социјалне филозофије) учествовали у успостављању социологије као нове, аутономне науке.

О припремљености и компетентности кандидата сведоче и избор и начин обраде извора и литературе. Пре свега, очигледно је детаљно познавање Диркемовог опуса и ваљан избор изворних радова којима ће бити посвећена посебна пажња, с обзиром на тему рада. Такође је показано владање корпусом старије политичке и социјалне теорије, из којег је дестиловано „републиканско наслеђе“. Посебно треба нагласити кандидатову спремност да се директно суочи са изворним текстовима, Диркемовим као и његових претходника и савременика, и да те текстове подвргне самосталној херменеутичкој обради, идентификујући паралеле, утицаје, поклапања и раскорак. Секундарна литература, која у школским радовима у раним фазама научне каријере неретко добија несразмерно велик простор у виду пасивног приказа и преношења туђих налаза, у овој дисертацији – иако веома обимна и разноврсна – користи се скрупулозно, тачно и примерено. Референце на постојећа истраживања увек су у функцији основне аргументације која се у раду настоји изнети, а с одабраним, релевантним мишљењима

других тумача улази се у равноправан и продуктиван дијалог, чиме се постаје делом заједничког диркемолошког знања.

Напокон, рад је добро структурисан, прегледан, писан јасним језиком и лепим стилем.

6. Закључак

Комисија закључује да је реч о оригиналном и самосталном научном делу, које испуњава све формалне и садржинске критеријуме постављене одговарајућим актима Филозофског факултета и Универзитета у Београду, те представља значајан допринос социологији, историји идеја, те друштвеној и политичкој теорији. На основу свега реченог, Комисија даје позитивну оцену докторске дисертације Божидара Филиповића „Наслеђе републиканизма у делима Емила Диркема“ и констатује да су се стекли сви услови за њену усмену одбрану.

У Београду, 15.1.2019.

Чланови Комисије:

др Александар Молнар, редовни професор
Универзитет у Београду – Филозофски факултет

др Гордана Горуновић, ванредни професор
Универзитет у Београду – Филозофски факултет

др Ђорђе Павићевић, редовни професор
Универзитет у Београду – Факултет политичких
наука

др Ивана Спасић, редовни професор (ментор)
Универзитет у Београду – Филозофски факултет